

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
ОСВІТИ
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№2(20) 2024

- Фрицюк А.В.**
*Структура професійної мобільності майбутніх учителів.....*1268
- Хабенко М.Є., Зінченко В.П.**
*Структура підприємницької компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.....*1282
- Черновол О.Г.**
*Особливості безперервного розвитку вчителів іноземної мови в умовах сучасного освітньо-інформаційного середовища.....*1293
- Шарлай Н.М., Соколенко В.М., Весніна Л.Е.**
*Особистісно - професійна педагогічна діяльність викладача у вищій школі.....*1307
- Ягоднікова В.В., Пріма Р.М.**
*Методологічні підходи до методичної підготовки майбутніх учителів нової української школи.....*1317

СЕРІЯ «ІСТОРИЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»

- Buravsky O.A., Kozlovets M.A.**
*Cultural and educational activities of roman catholic priests in volyn in the second half of the 19th - early 20th centuries.....*1329
- Kizlova A.A.**
*Kyiv caves lavra in the publications of the «volyn eparchial herald» about the relics of st. rev. theodosius (theodore of ostroh) in Volyn.....*1344
- Баженов О.Л.**
*Археологічні дослідження у соціогуманітарному просторі Кам'яця-Подільського.....*1362
- Бойко М.М.**
*Денацифікація у Баварії в 1945-1949 рр.: аспекти, напрями і результати політики США.....*1379
- Боян-Гладка С.П.**
*Образ невістки в традиційній обрядовості та звичаях Українців Карпат.....*1394
- Виговський М.Ю.**
*Комуністична індоктринація Греків Приазовя в 20-30-ті роки ХХ століття.....*1408

УДК 378.147:378.12

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1307-1316](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1307-1316)

Шарлай Наталія Миколаївна кандидат педагогічних наук, викладач кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка, 23, м. Полтава, 36000, <https://orcid.org/0000-0001-7728-4820>

Соколенко Валентина Миколаївна кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка, 23, м. Полтава, 36000, <https://orcid.org/0000-0002-6815-1417>

Весніна Людмила Едуардівна доктор медичних наук, професор кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка, 23, м. Полтава, 36000, <https://orcid.org/0000-0003-3068-6237>

ОСОБИСТІСНО - ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація: На сучасних етапах двадцять першого століття система вищої освіти в Україні безперервно підлаштовується під зміни, що відбуваються у різних сферах суспільного життя. І основним завданням закладів вищої освіти стає покращення якості освіти.

Педагогічна праця викладача вищого навчального закладу є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру. Вона спрямована на навчання, виховання і розвиток студентів, формування у них професійних знань, умінь та навичок, виховання активної життєвої позиції. Діяльність викладача вищої школи має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у підтримці державності, формуванні національної свідомості та духовної культури українського суспільства.

Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система. Студент, наслідуючи викладача, переймає його знання, вміння, манери тощо.

Знання педагога, його кращі моральні й вольові якості є потужним засобом переконання і впливу на студента. Адже якості особистості сучасного викладача виступають основою для формування особливої атмосфери викладання і за наявності потрібних є засобом поліпшення ефективності його діяльності.

Проте, становлення викладача – це в першу чергу формування його як особистості і лише потім – як професійного працівника, що

володіє спеціальними знаннями в певній галузі педагогічної діяльності. Не залишає сумнівів те, що успішність професійної підготовки у вузі залежить від професійно значущих особистісних якостей, а недостатній їх розвиток у певної групи студентів є причиною недостатньої професійної успішності.

Світові тенденції формування системи вищої освіти свідчать про посилення уваги до ціннісно-смыслових, духовно-моральних аспектів розвитку особистості викладача вищого навчального закладу, здатного до самовдосконалення, творчого, нестандартного вирішення питань у всіх формах діяльності. Окреслені процеси мають глобальний характер, об'єднуючи зусилля науковців, фахівців, усіх освітян.

Ключові слова: особистість, здобувач закладу освіти, комунікативність, вища освіта, професійно-педагогічного спілкування.

Sharlai Natalia Mykolaivna Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 3, Poltava, 36000, <https://orcid.org/0000-0001-7728-4820>

Sokolenko Valentyna Mykolayivna Candidate of Biological Sciences, Associate Professor of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 3, Poltava, 36000, <https://orcid.org/0000-0002-6815-1417>

Vesnina Liudmyla Eduardivna Doctor of Medical Sciences, Professor of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, 23 Shevchenka St., Poltava, 36000, <https://orcid.org/0000-0003-3068-6237>

PERSONAL - PROFESSIONAL PEDAGOGICAL ACTIVITY OF A TEACHER IN HIGHER SCHOOL

Abstract. At the present stages of the twenty-first century, the system of higher education in Ukraine is constantly adapting to the changes taking place in various spheres of public life. And the main task of higher education institutions is to improve the quality of education.

The pedagogical work of a teacher of a higher educational institution is a special form of highly qualified mental activity of a creative nature. It is aimed at training, upbringing and development of students, the formation of their professional knowledge, skills and abilities, and the education of an active life position. The activity of a higher school teacher is of high social significance and occupies one of the central places in the support of

statehood, the formation of national consciousness and spiritual culture of Ukrainian society.

The professional pedagogical activity of the teacher can be considered as an integral dynamic system. The student, imitating the teacher, adopts his knowledge, skills, manners, etc. The knowledge of the teacher, his best moral and volitional qualities is a powerful means of persuasion and influence on the student. After all, the personality qualities of a modern teacher are the basis for the formation of a special teaching atmosphere and, if necessary, are a means of improving the effectiveness of his activities.

However, the formation of a teacher is, first of all, the formation of him/her as a person and only then – as a professional worker with special knowledge in a certain field of pedagogical activity. There is no doubt that the success of professional training at a university depends on professionally significant personal qualities, and their insufficient development in a certain group of students is the reason for insufficient professional performance.

World trends in the formation of the higher education system testify to increased attention to the value-semantic, spiritual and moral aspects of the development of the personality of a teacher of a higher educational institution, capable of self-improvement, creative, non-standard solution of issues in all forms of activity. The outlined processes are global in nature, uniting the efforts of scientists, specialists, and all educators.

Keywords: personality, applicant for an educational institution, communication, higher education, professional and pedagogical communication.

Постановка проблеми. Сучасна освіта сьогодні постійно вдосконалюється при цьому відбуваються вимагаються зміни до системи вищої освіти України. На сьогоднішній день ключовим питанням є поняття якості освіти, що являється головною частиною підготовки досвідчених фахівців для сучасного ринку праці. З головних компонентів якості освіти можна з впевненістю зазначити реалізацію концепції управління педагогічною взаємодією між викладачами та студентами. Тому необхідним і актуальним є визначення особливостей педагогічної взаємодії між викладачем і студентом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значимість освітнього середовища для навчального процесу, особливості його організації розглядаються в дослідженнях сучасної освіти Ш. О. Амонашвілі, Т. М. Мальковська, В. О. Сухомлинський, С. Френе, І. Д. Бех, Е. В. Бондаревська, К. Роджерс, І. С. Яхіманська.

Мета статті. Розглянути особливості організації підтримки освітнього середовища, напрямки й шляхи, що сприятливі для розвитку кожної особистості у навчальному процесі вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Навчально-виховний процес у вищій школі є досить складним, багатограним і динамічним явищем. Для особистостей різної професійної спрямованості викладання є засобом самореалізації, самовираження і в той же час самовдосконалення. Як трактується в законі "Про освіту", то викладацька діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору [6]. Саме організатором освітнього середовища у вищій школі є викладач, який забезпечує умови для суб'єктно-суб'єктної педагогічної взаємодії та міжособистісної взаємодії студентів, узгоджує це середовище з їхніми потребами, професійними інтересами, підтримує його розвиток, поступово залучаючи студентів до його вдосконалення або модифікації. Саме засобами освітнього середовища викладач виконує посередницьку функцію для узгодження: суспільних вимог до підготовки фахівців з життєвими планами, потребами, бажаннями студентів; педагогічних впливів з їхніми внутрішніми особливостями, цінностями, мотивами навчально-пізнавальної діяльності; системи необхідних для фахівця професійних знань, умінь, навичок з первинним, а потім набутим професійним досвідом студентів; потреб, інтересів, цінностей, поглядів студентів, їхніх дій у процесі міжособистісної взаємодії.

Виходячи з вище сказаного, то можна трактувати, що навчальні заклади потребують компетентних, кваліфікованих, креативних викладачів. Будь-яку дисципліну можна викладати з використанням нових, сучасних технологій в захоплюючій формі, а може бути нудною і формальною. Якість професійної підготовки здобувачів закладу вищої освіти залежить від рівня професійної компетентності викладача, рівня його освіти, педагогічних підходів, творчих напрацювань, вміння ефективно працювати в колективі. І. М. Цимбалюк визначає педагогічне спілкування як взаємодію "суб'єктів педагогічного процесу, що здійснюється знаковими методами й спрямована на значущі зміни властивостей, стану, поведінки й особистісно-сміслових цінностей партнерів" [4]. Автор наголошує: "Педагогічне спілкування є основною формою здійснення навчального процесу. Його продуктивність визначається насамперед цілями й цінностями спілкування, що мають

бути прийняті всіма суб'єктами педагогічного процесу як імператив їх індивідуальної поведінки” [4] Викладач може підготувати заняття таким чином, щоб обраний матеріал разом з його динамічним викладом викликав помітний емоційний відгук.

Навчання у закладі вищої освіти – різновид розумової діяльності студента, в якому провідну роль відіграє спілкування. Індивідуальні особливості навчання опосередковані особистісними комунікативними властивостями кожного його учасника. Конкретний студент завжди задіяний у багатосторонню систему діяльності, спілкується з іншими людьми, що визначає різноманітність нагромаджених і закріплених способів його участі в актуальних взаєминах [7]. Для кожного викладача важливий професійний успіх, який забезпечується професійними якостями: особистісними, комунікативними, міжособистісними та професійно-педагогічними. До особистісних якостей педагога належать такі характеристики, як доброта, терплячість, доброзичливість, емоційна врівноваженість, стриманість, об'єктивність, порядність, справедливість, об'єктивність, гідність, обов'язковість.

Кваліфікований викладач вміє підтримувати доброзичливий емоційний фон на заняттях, що не виключає його вимогливості. Уміння розуміти настрій здобувача закладу вищої освіти, можливість проявити свої здібності, високо цінується його студентами.

Інноваційний характер вищої освіти висуває нові вимоги до особистості педагога, стилю його взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу. Людські взаємини, в тому числі, між викладачами і студентами повинні будуватися на суб'єкти-суб'єктній основі, коли обидві сторони спілкуються як рівноправні учасники процесу спілкування. В основі педагогічного спілкування лежить суб'єкт-суб'єктний принцип міжособистісної взаємодії. Суб'єкти педагогічного спілкування виступають з різних позицій: учитель організовує взаємодію; студент, сприймаючи дії викладача, включається у взаємодію (таке спілкування дає змогу йому стати активним суб'єктом педагогічного процесу, реалізувати свої потенційні можливості). Необхідність вивчення особливостей спілкування студентської молоді з сучасними методиками вивчення предмету досить позитивно вплине на його успішність особистісного та професійного становлення. Взаємини викладач та студент визначаються ступенем його авторитету

Розглядаючи питання розробки проблеми комунікативного потенціалу особистості в різних аспектах сучасними науковцями приділяється значна увага[1].

Комунікативний потенціал особистості — притаманні особистості об'єктивні й суб'єктивні комунікативні можливості, які реалізуються як свідомо, так і стихійно і є внутрішнім резервом індивіда [8]. Комунікативний потенціал особистості розглядають у таких аспектах: – це система психологічних властивостей та особливостей особистості, що набувається у спільній діяльності, спілкуванні, а також це сукупність форм, засобів інтеграції власної діяльності з діяльністю інших, власної особистості з особистостями інших. У цьому розумінні комунікативний потенціал особистості є динамічним утворенням, що розвивається (або навпаки), системою властивостей і здібностей; – комунікативні властивості характеризують можливості особистості як конкретного і реального учасника спільної діяльності й визначають ефективність такої участі, а відповідно, глибину і повноту входження в спільну діяльність і співпрацю, у групу, людську спільноту; – в особливих видах діяльності та у специфічних ситуаціях спілкування, які пред'являють особистості підвищені вимоги, ці властивості є внутрішніми резервами особистості, що забезпечують ефективну її діяльність.

Професійне педагогічне спілкування - система (прийоми і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємин за допомогою комунікативних засобів.

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу педагогічну культуру, зокрема: - вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми (учнями, їхніми батьками, своїми колегами тощо);

- здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання;

- постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні;

- знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б змісту спілкування, обставинам, в яких воно відбувається, та індивідуальним особливостям учня. Непрофесійне педагогічне спілкування свідчить про низьку педагогічну культуру, яка:

- породжує в учня страх перед вчителем, невпевненість у собі, відчуженість, стійке негативне ставлення до вчителя, недовіру до нього;

- зумовлює зниження працездатності школяра;

- порушує динаміку його мовлення;

- спричиняє небажання вчитися, думати і діяти самостійно;

- зумовлює почуття пригніченості від вивчення навчального предмета (може бути довготривалим) [2].

Успіх взаємовідносин залежить, насамперед, від техніки спілкування, тобто від майстерності володіння багатьма засобами та прийомами спілкування та їх правильного й тактовного використання у взаєминах з людьми. Розрізняють такі засоби спілкування: словесні (вербальні) і несловесні (невербальні) [2].

Передусім, при зустрічі ми використовуємо жест, киваємо головою, рукою та ін., а вже після привітання, починаємо нашу розмову. Вважають, що розумних і приємних співрозмовників мало тому, що більшість хоче сама висловитись, а менше слухає інших. Треба вміти слухати і доречно відповідати. Жваву розмову чи поважну бесіду треба розпочинати з вибору теми, зважаючи на освітній рівень, інтереси, причину зустрічі із співрозмовником. Розмова має бути цікавою для всіх. З незнайомими варто вести мову про кіно, виставу, футбол, книги, концерт та ін. Прості теми ні до чого не зобов'язують. Кожна бесіда складається зі вступної, основної і завершеної частини. Спочатку треба створити сприятливу атмосферу, щоб сподобатись, викликати до себе симпатію. Найважливіший аргумент треба залишити насамкінець, щоб здивувати партнера, досягти своєї мети. Саме здебільшого розмови, буває діалог, виклад фактів й аргументів [2].

Готовність до професійно-педагогічного спілкування включає знання основ педагогічного спілкування, його закономірностей, функцій, структури, змісту; сформованість умінь організувати спілкування, керувати ним і власним психічним станом, а також сформованість певних особистісних, моральних якостей педагога. Зазначені знання, вміння та особистісні якості визначають культуру педагогічного спілкування, що дозволяє педагогу здійснювати педагогічне спілкування, а значить, виховання і навчання на досить високому професійному рівні. Культура мовлення є одним із вирішальних чинників у налагодженні педагогом соціальних, професійних контактів, засобом його самовираження за допомогою мови та мовлення. Вона відображає його ціннісні орієнтації, характеризує його вихованість, уміння висловлювати думки, дотримуватись етичних норм спілкування та показує гармонію професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, та ін. Опанування педагогом культури мови й мовлення, мовленнєвого етикету є передумовою ефективності професійної і особистісної комунікації. Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, доречність, достатність, змістовність, логічність, ясність, точність, простота стислість, та емоційна виразність, барвистість, образність, чистота, емоційність. Правильна вимова, вільне, невимушене

оперування словом, уникнення зайвих іншомовних слів та слів-паразитів, наголошування на головних. Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без любові до мови, постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати своє власне мовлення. Необхідно добре оволодіти мовними нормами, вдумливо та постійно читати твори майстрів слова, стежити за їх змінами. Тренувати голос, використовувати образні уявлення для слуху, нюху, зору, дотику, м'язового почуття. Ефективним є також виразне читання літературних творів, віршів, з використанням різних інтонацій, переказування образно-емоційних ситуацій, підвищення чи зниження сили і темпу мовлення тощо.

Дослідники звертають увагу, що «важливою умовою ефективного педагогічного спілкування є не тільки вміння говорити, передавати інформацію, але й вміння слухати, сприймати її, вибудовувати зворотній зв'язок зі співрозмовником. Слухання є активним процесом, невміння слухати приводить до непорозумінь, помилок і проблем» [5]. В педагогічній літературі виділяють два види слухання: нереклексивне і рефлексивне. Нереклексивне слухання – це, зокрема, вміння не втручаючись в мовлення співрозмовника зі своїми зауваженнями. Таке слухання виправдане, якщо співрозмовник горить бажанням висловитись, чи проявляє такі глибокі почуття, як гнів або горе. В такій ситуації необхідно уважно слухати, а не ставити запитання і не давати поради заспокоїтися [3].

Отже, культура викладача проявляється у всіх напрямках і формах його педагогічної діяльності, передусім у стилі і способах спілкування. Це насамперед, проявляється у його повазі, тактовності та доброзичливості до особистості здобувача закладу освіти; у високій ерудиції і комунікативності; толерантності до іншої позиції; культурі мовлення і володіння прийомами риторики і принципами аргументації. Професійні навички викладача закладу вищої освіти визначаються ступенем знань предмета, що викладається, його широкою освітою, ступенем його наукової підготовки з даної спеціальності. Другим важливим моментом є знання методики предмета і загальних дидактичних принципів, знання особливостей учнів. Істотною ознакою педагогічних здібностей є здатність розуміти і відчувати особливості особистості здобувача. Підхід до студента з урахуванням його індивідуальних особливостей, розумний вибір засобів педагогічної діяльності, почуття такту дозволяє знаходити шляхи розвитку студента до більш високого рівня знань. Всі складові професійно-педагогічного спілкування унікальним чином проявляються в діяльності кожного

педагога. Манера і стиль викладання так само індивідуальні, як і почерк. Тому викладачу необхідно знайти індивідуальний стиль спілкування з аудиторією. Унікальність стилю вчителя виникає лише в численних комбінаціях професійно значущих якостей. Самовдосконалення освітянина, самопідготовка, дозволяє знаходити шляхи підвищення свого авторитету в здобувачів освіти, виховувати у них своїм прикладом захоплення предметом, спонукати учнів до самостійної роботи, розвивати в них прагнення до усунення своїх недоліків. Мистецтво викладання розкривається як особистий професійний і творчий талант педагога. Творчий потенціал педагога накопичується роками. Він містить не тільки нові ідеї, які приходять з новими знаннями, а й включає в себе досвід попередніх років роботи. Можна сказати, що вона формується на основі соціального досвіду, психологічних, педагогічних і предметних знань. Рішення педагогічних завдань і побутових проблем в швидко мінливих умовах життя дозволяє педагогу знаходити нестандартні виходи з ситуації, що склалася завдяки своїм творчим здібностям.

Таким чином, сучасна система підготовки викладачів вищої школи повинна бути спрямована на забезпечення підготовки фахівців за всіма вищевказаними аспектами, виходячи з яких, очевидними стають завдання навчання організаторів та проектувальників навчального процесу у ЗВО.

Як бачимо, шляхом організації освітнього середовища у вищій школі та взаємодії студентів з ним викладач має змогу опосередковано впливати на особистість. В Україні освітнє середовище у вищій школі, організоване на засадах суб'єктно-суб'єктної взаємодії викладача й студентів, сприяє їхньому розвитку як виробників наукових знань, набуттю ними особистісного, соціального, професійного досвіду в навчальному процесі.

Література:

1. Васильєва В. В. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи. *Всеосвіт: Бібліотека методичних матеріалів. НУШ*. 2018. URL: <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdannasucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Хом'юк І. В., Хом'юк В. В. Деякі проблеми професійно-педагогічної підготовки викладачів технічних ВНЗ. *The unity of science*. 2015. № 2. С. 80–83.
3. Равчина Т. Роль педагога як посередника у навчанні й вихованні молоді. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 1999. Вип. 14. С. 167–175.
4. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2004. 304 с.
5. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення : 04.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>(дата звернення: 18.02.2024).

7. Лацанич О. Л. Спілкування як особливий вид діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2000. Вип. 3. С. 48–49.

8. Педагогічне спілкування. Комунікативна атака. *Освіта.UA. Середня освіта. Освітні технології*. 2008.07.23. URL: <https://osvita.ua/school/method/957/> (дата звернення: 16.02.2024).

References:

1. Vasylieva, V. V. (2018). Novi profesiini roli i zavdannya suchasnoho vchytelia v konteksti kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [New professional roles and tasks of the modern teacher in the context of the concept of the New Ukrainian School]. *vseosvita.ua*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> [in Ukrainian].

2. Khom'iuik, I. V., & Khom'iuik, V. V. (2015). Deiaki problemy profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vykladachiv tekhnichnykh VNZ [Some problems of professional and pedagogical training of teachers of technical universities]. *The unity of science*, 2, 80-83 [in Ukrainian].

3. Ravchyna, T. (1999). Rol pedahoha yak poserednyka u navchanni y vykhovanni molodi [The role of a teacher as a mediator in the education and upbringing of young people]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya pedahohichna – Visnyk of the Lviv University. Series Pedagogics*, 14, 167-175 [in Ukrainian].

4. Tsybaliuk, I. M. (2004). *Psykhologhiia spilkuvannia [Psychology of communication]*. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].

5. Kosenko, Yu. V. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Basics of the theory of language communication]*. Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 5 veresnia 2017 roku, № 2145-VIII [Law of Ukraine «On Education» from September 5, 2017, № 2145-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2145-19?lang=uk#Text> [in Ukrainian].

7. Latsanych, O. L. (2000). Spilkuvannia yak osoblyvyi vyd diialnosti [Communication as a special type of activity]. *Naukovyi visnyk Uzhhordskoho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhord University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 3, 48-49 [in Ukrainian].

8. Pedahohichne spilkuvannia. Komunikatyvna атака [Pedagogical communication. Communicative attack]. (2008). *osvita.ua*. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/957/> [in Ukrainian].